

Voor Caroline

© 2015 Meindert Fennema

Omslagontwerp Bart van den Tooren

Foto omslag Stichting Corpsmuseum & Archieven van het
Utrechtsch Studenten Corps en het Universiteitsmuseum Utrecht

Foto auteur Maria van Rooijen

Zetwerk Elgraphic bv, Vlaardingen

www.prometheusbakker.nl

ISBN 978 90 351 4316 6

1 Milk jelly with seaweed

‘Time is on my side (Yes it is).’

– The Rolling Stones

Wanneer begon mijn verlangen naar Amsterdam? Begon het toen mijn vriendin mij verliet en in Amsterdam Neerlandistiek ging studeren? In Amsterdam zou ze twee jaar later met opper-kabouters Roel van Duijn gaan samenwonen. Dat maakte mij vreselijk jaloers.

Ik had haar ontmoet tijdens een happening van Koert Stuyf, een jonge choreograaf wiens choreografieën steeds maatschappij-kritischer werden (zo schreef je dat toen). Hij was bekend geworden doordat hij zijn vrouw, de Russische danseres Ellen Edinoff, in grote ballonnen liet dansen.

Het was een avond in januari 1967 en de Gertrudiskerk aan de Catharijnesingel was nauwelijks verwarmd. Er brandde alleen een houtvuur in die koude kerk – op de plaats waar vroeger een altaar gestaan moest hebben – en boven dat vuur hing een halve koe die zwartgeblakerd was; een onaangename geur van verbrand vlees vulde de kerk. De macabere barbecue was niet bedoeld voor een gezamenlijk avondmaal, zoveel was duidelijk, maar wat wel de bedoeling was begreep niemand. Er waren beschilderde danseressen, onder wie Ellen Edinoff,

die tussen de bezoekers artistieke bewegingen maakten.

Het publiek, dat bestond uit studenten en kunstminnaars, liep doelloos rond. Men was in verwarring, maar liet dat natuurlijk niet merken, want dit was avant-garde.

In die kunstzinnige menigte zag ik een meisje staan met een hooggesloten grijze tuniek, zo'n jas waarmee Napoleon zich liet afbeelden als hij op veldtocht was. Ze had kortgeknipt zwart haar, maar anders dan Napoleon was zij lang en slank. Zij was alleen.

Ze vond Koert Stuyf geweldig en wekte de indruk dat ze hem kende. Ik wist niet zeker of ze het meende; haar lippen vormden een ironische glimlach die het midden hield tussen die van Voltaire en Mona Lisa.

Rik kwam uit Amsterdam; haar ouders hadden haar naar Utrecht gestuurd om ook iets van de wereld buiten Amsterdam te zien, maar misschien ook wel om te voorkomen dat ze zich zou verliezen in de provobeweging. Ze studeerde sociologie, net als ik, maar ik kende haar niet van de studie, want ze ging nooit naar college. Zij woonde in een bekend meisjeshuis in het Wilhelminapark en vond Utrecht verschrikkelijk. Ze leefde er in ballingschap. Na de voorstelling gingen wij de stad in en na een bezoek aan een aantal nachtcafés belandden wij, toen het alweer bijna licht werd, in hetzelfde bed. Het was het begin van een hevige romance die maar kort zou duren. Zij schreef mij briefjes waarop zij hartvormige snoepjes had geplakt met gedrukte teksten: LEUK, LIEF of LEKKER. Zij was het alle drie.

Rik had de weg naar het Utrechtse studentenleven via een heel ander parcours afgelegd dan ik. Haar vader was medisch specialist en verzamelaar van moderne kunst. Haar ouders bewoonden een groot huis in Amsterdam-Zuid met schilderijen van Constant en beelden van Frans de Boer. Frans was een broer van Lodewijk de Boer, toen nog altviolist bij het Concertge-

bouw, maar ook beginnend toneelschrijver, die in 1966 doorbrak met de eenakter *Darts*, dat door leden van het Utrechtsch Studenten Tooneel werd opgevoerd.

In het weekend ging de familie naar hun huisje aan het water in Nieuwkoop. Dat was eenvoudig ingericht, vond Riks moeder. Zij hechtte daar groot belang aan, dat het huis in Nieuwkoop ‘heel eenvoudig’ was. Was het daardoor dat ik mij niet op mijn gemak voelde? Ik was van eenvoudige komaf en je zou dus denken dat ik goed paste bij dat eenvoudige huis. Maar ik voelde mij niet welkom.

Aan de aanlegsteiger lag een zeilboot met een open spiegel, waardoor het water vanuit de achterkant in de kuip stroomde. Pas als hij vaart maakte verdween het slootwater uit de kuip. Ik vond het doodeng.

FD stond er in de zeilen, dat was een afkorting van Flying Dutchman. Riks vader zeilde in die FD, voor de kinderen was er een Flying Junior. Het waren wiebelige boten waarin ik, met mijn lichte spasticiteit, maar moeilijk mijn evenwicht kon houden. Ik verlangde hevig naar de kloeke zestienkwadraats waarin ik in Grouw had leren zeilen.

Rik en ik deelden een afkeer van het corporale studentenleven. Toch was zij lid geworden van een aan het Corps gelieerde meisjesvereniging, want dat deed je nu eenmaal als je uit de elite kwam. Waarom ik lid was geworden van het Utrechtsch Studenten Corps was, sociologisch gezien, eigenlijk een raadsel.

Ik kwam uit Zeist. Mijn vader werkte daar op het slachthuis als hulpkeurmeester.¹ Hij had niet kunnen studeren. Van kunst hadden mijn ouders weinig verstand, maar ze waren van goede wil: zij werden lid van *Openbaar Kunstbezit* en namen een abonnement op de concerten van het Utrechts Stedelijk Orkest in Tivoli. Voorbestemd om lid te worden van het Corps was ik zeker niet.

Kwam het door mijn broer, die in 1962 diergeneeskunde was gaan studeren? In die tijd werden veel diergeneeskundestudenten lid van het Utrechtsch Studenten Corps. Ik herinner me een feest in het studentenhuis waar mijn broer woonde, boven een bakkerij op de hoek van de Burgemeester Reigerstraat en de Oudwijkerveldstraat. Het voelde als een eer dat ik daar mocht komen, want ik studeerde nog niet.

Om twee uur 's nachts werd er gebeld en klom een man in livrei de trap op. Hij leek zo uit een Russisch toneelstuk weggelopen en werd door de studenten met gejuich ontvangen. 'Gosewijn!' riepen ze, 'Gosewijn, kom boven.'

Er werd een leunstoel vrijgemaakt en de lakei mocht kiezen tussen bier en jenever. Hij bleek iedereen te kennen, maar het gekke was: alleen van achternaam, want tot mijn verbazing werden mijn broer en zijn huisgenoten door hem met 'meneer' aangesproken. Omgekeerd spraken de studenten hem aan met Gosewijn. Behalve ik leek niemand daarvan op te kijken. Later in die nacht hoorde ik dat de man bediende was in de corpsmaatschappij, waar iedere bediende een vaste naam had: Alewijn, Everwijn, Gosewijn en Hardewijn. Als Alewijn met pensioen ging, kwam er een nieuwe Alewijn, enzovoort.

Nog weer later hoorde ik dat Gosewijn naast sociëteitsbediende ook de chauffeur van de Senaat (het bestuur) was. Hij kon daarom in het weekend zelf beschikken over de imposante Senaatsauto, een zwarte Chevrolet, waarmee hij op zondag zijn gehandicapte vrouw uit rijden nam. In de Studenten Almanak van 1965, het jaarboek van het USC, staat hij afgebeeld achter de piano van de sociëteit.

De intrigerende ontmoeting met Gosewijn – zijn echte naam heb ik nooit gekend – heeft er zeker toe bijgedragen dat ik me aanmeldde als aspirant-lid van het Utrechtsch Studenten Corps. Het was een bizarre confrontatie met een jeugdcultuur die op

instorten stond, terwijl ikzelf al enige jaren deelnam aan een jeugdcultuur die in opkomst was. Mijn kleine platenverzameling bevatte in 1964 platen van Elvis Presley, Little Richard, Wanda Jackson, maar ook Harry Belafonte. Ik hield van wat in die tijd door de oudere generatie nog als ‘negermuziek’ werd aangeduid en luisterde met een zelfgebouwde ontvanger naar radio Luxemburg, een commerciële popzender.

Op 4 januari 1964 keken mijn ouders en ik naar de derde uitzending van het VARA-programma *Zo is het toevallig ook nog eens een keer*. Daarin zat het onderdeel ‘Beeldreligie’, waarin Peter Lohr met zalvend zachte g de aanhangers van de nieuwe beeldreligie opriep tot gebed.

De gelovigen van deze eredienst belijden hun geloof in kerken en kapellen, in grote en in kleine steden, in rijke en in arme buurten, overal waar de zending komt – en de zending reikt verre. Van alle kerken en kapellen wenkt, blijmoedig verkondigend, het kruis.

Op dat moment verschenen tientallen televisieantennes in beeld en Lohr vervolgde:

Het kruis dat zegt tot de wereld: wie horen kan die hore, wie kijken kan die kijke. Hier is het licht, hier vindt gij de ontvangst, hier ziet gij het aanschijn van het Beeld. Want het Beeld is tot de mens gekomen en heeft de mens gevormd naar zijn evenbeeld. Elke avond verzamelen de gelovigen rond de tabernakel en ontsteken het heilige beeld. [...]

Toen knielde Lohr en begon te bidden:

Geef ons heden ons dagelijks programma. Wees met ons, o Beeld, want wij weten niet wat wij zonder u moeten doen.
[...] in den beginne was het beeld en het beeld was goed en het beeld is goed. Komt allen tot het Beeld, die belast en beladen zijt, want het Beeld zal u rust geven.

Daarna volgde een parodie op het Onzevader en op de Tien Geboden:

Gij zult geen ander tijdverdrijf kennen dan het kijkbedrijf,
gij zult u geen afgodsbeelden maken dan de beelden van het beeld,
gij zult niet naar uwen naasten kijken gelijk uw naaste niet kijkt naar u,
maar bovenal: gij zult de knop geenszins omdraaien, want dit is uw Beeld een gruwel.²

Wij genoten, want we waren thuis niet gelovig, maar we hadden geen idee hoe hard deze uitzending – die door bijna de helft van de Nederlandse bevolking werd bekeken – erin hakte. Het programma leidde tot een lawine van reacties, waaronder antisemitische bedreigingen aan het adres van Mies Bouwman. Haar kinderen moesten onder politiebewaking naar school. Het was een eerste manifestatie van wat tegenwoordig de terreur van de reaguurder wordt genoemd. Mies Bouwman besloot haar medewerking aan het programma op te zeggen.

Hoe ver de reacties van de briefschrijvers gingen drong niet echt tot ons door, waarschijnlijk omdat die reacties door de *Leeuwarder Courant*, die wij in Zeist lazen, niet werden geplaatst. Sterker nog, de krant keerde zich tegen de volkswuede:

De tekst van het gewraakte onderdeel ‘Beeldreligie’ getuigde van bijzonder geraffineerde spot, maar niet direct van godslastering. De presentatie echter moet juist aanleiding hebben gegeven tot een serie onthutsende en hysterische kreten van lieden, over wie bepaald de geest vaardig werd van de kruisvaarders die in 1099 onder het motto: ‘God wil het’ Jeruzalem uitmoorden.

De *Leeuwarder Courant* suggereerde heel vilein dat het alleen de oudere generatie was die zich druk maakte:

Waarschijnlijk zal een deel van de oudere generatie hoofdschuddend naar het VARA-programma hebben zitten kijken onder het mompelen van de bekende gemeenplaats: ‘Soks barde froeger net. Nuvere tiden!’ (Zoiets gebeurde vroeger niet. Het zijn rare tijden!)

De omvang van de verontwaardiging was mij destijds volledig ontgaan, want wij lazen *De Telegraaf* niet. Wij misten ook de megalomane reactie van Harry Mulisch die in het *Algemeen Handelsblad* liet optekenen: ‘Het programma *Zo is het...* behoort met de Deltawerken, het Concertgebouworkest en Amsterdam tot de weinige dingen, waardoor Nederland bestaanbaar is voor het aangezicht van de wereld.’

De heisa over ‘Beeldreligie’ was een voorbode van wat er in Amsterdam te gebeuren stond. Het was de aankondiging van een nieuw tijdperk waarin de ‘hogere cultuur’ een veel breder publiek zou bereiken. De literatuur bereikte via de beeldbuis miljoenen Nederlanders. Niet alleen die miljoenen Nederlanders, maar ook die literatuur zou daardoor veranderen. De jeugdcultuur die tot de jaren zestig vooral een lokaal verschijnsel was, zou zich via radio en televisie razendsnel en we-

reldwijd verspreiden en zou de generatiekloof een politieke lading geven. De Amerikaanse zwarte muziek, die tot dan toe alleen een klein deel van de culturele elite bereikt had, zou via Elvis Presley en The Rolling Stones een massapubliek krijgen. Wij stonden aan het begin van een ongekennde culturele revolutie.

Na mijn eindexamen in 1964 had ik gekozen voor een jaar in het buitenland, waarin ik eerst als tuinman werkte in de Engelse Cotswolds. Ik kwam daar terecht in Resthaven, een religieus vakantie- en revalidatie-oord. Ik vierde mijn achttiende verjaardag met een high tea op de *lawn* van Resthaven, bij Stroud en vlak bij Cheltenham, waar Brian Jones, oprichter van The Rolling Stones, op school had gezeten.

Resthaven werd bevolkt door welgestelde ouderen, van wie er een klein aantal permanent verbleef. De rust van de Cotswolds en het volledig vegetarische dieet moesten garant staan voor een goede gezondheid. Vlees en vis waren taboe, eieren werden alleen geserveerd als daar een medische reden voor was. Het meest heilzame gerecht uit de keuken van Resthaven was een dessert dat door het personeel werd aangeduid als *milk jelly with seaweed*. Het was een smerige pudding met algen. Daarnaast werden er vleesloze worsten geserveerd, gemalen sojabonen en notengerechten waar ik maagpijn van kreeg. Ik kwam op de lijst van eiereneters.

Een van mijn collega's was een overspannen wiskundeleraar. Hij werkte in de moestuin als arbeidstherapie. Wij schoffelden en voerden lange gesprekken over het leven. Van de echte tuinman, wiens rijbewijs was ingetrokken omdat hij stuur had, kocht ik voor acht pond zijn oude BSA-motorfiets – bouwjaar 1948 –

waarmee ik naar Stroud en Cheltenham reed, met een *L-plate* die aangaf dat ik nog geen rijbewijs had.

Resthaven was idealistisch van opzet. Alle voeding werd zelf geproduceerd, zonder bestrijdingsmiddelen. De koeien graasden er op een weiland waar geen kunstmest gebruikt mocht worden. Stierkalfjes gingen niet naar een slachthuis maar werden diervriendelijk omgebracht en begraven op een dierenkerkhof bij de stal.

Het personeel bracht samen met de gasten de avond door in de *drawing room*. Daar werd beschaafd geconverseerd. Over de aandoeningen van de gasten mocht niet gesproken worden. Er was ooit een gast geweest die bezwaar had gemaakt tegen de aanwezigheid van huispersoneel. Die kon de volgende dag meteen vertrekken. Er was ook een *chapel* in Resthaven waar drie keer per dag een korte dienst gehouden werd. De diensten werden bij toerbeurt door personeelsleden en gasten geleid, een dominee heb ik er nooit gezien. Ook aan mij werd gevraagd of ik een dienst wilde leiden, maar dat verzoek werd ingetrokken toen ik zei dat ik atheïst was.

De maaltijden werden gemeenschappelijk gebruikt aan een lange tafel met de *directrice* aan het hoofd. Zij was een grote vrouw in een blauwe bloemetjesjurk die bijna tot haar enkels reikte. Zij heette Miss Little. Het tafelgesprek werd door haar geleid en vanuit het hoofd van de tafel naar het tafeleinde doorgegeven, waardoor ook de ingetogen hilariteit als Miss Little iets grappigs gezegd had van het hoofd naar het eind van de tafel golfde. Ik zat als jongste tuinman aan het eind van de tafel en kon de grappen horen aankomen.

De enige mannen in dienst van Resthaven waren, behalve de tuinlieden, twee butlers die de gasten van het station haalden in een Morris Minor Wagon, nog met houten carrosserie. Hoofd financiën, hoofd van het huishouden, hoofd van de keuken – al-